

Gyászbeszéd Benkő Samu ravatalánál

1851 október elején Herepei Károly szentelte fel a kolozsvári kétágú református templomot, és prédikációjában kifejtette, hogy az elhúzódó építkezés miatt az egykori adományozók és önkéntes munkások közül már sokan elhunytak. De ha valaki a házsongárdi sírjaik között sétál, nyugodtan megállapíthatja, hogy díszes sírjelekre nincs is szükségük, életük legnagyobb megvalósítása messzire látszik, a két égbenyúló torony a domboldali temetőben járkálóknak is hirdeti az ősök áldozatkészségét.

Benkő Samu ravatalánál állunk most, földi porsátorát nemsokára elkísérjük utolsó földi útján a házsongárdi dombra, és Herepei gondolatát tovább vive elmondhatjuk, hogy emlékét nem csupán az egyszerű sírkőre faragott név és két évszám őrzi majd, hanem könyvekben, tanulmányokban, intézményekben megvalósult egész életműve, amely jórészt a völgyben elterülő kincses városhoz kötődik.

Benkő Samu művelődéstörténész, két akadémia tagja 1928. február 25-én született a Nyárad menti Lőrincfalván református papi családban. A helybéli elemi után a marosvásárhelyi, majd a kolozsvári református kollégiumban tanult, és érettségi után a Bolyai Egyetemen hallgatott filozófiát. A fényes szelek korszakában teltek mozgalmas diákévei, már egyetemi hallgatóként tanársegéd lett, azonban a tudatosan felvállalt új világ számára csakhamar megmutatta diktatorikus oldalát, 1952-ben kitették az egyetemről. Szerencsére nemsokára kutatói állást kapott a Román Akadémia kolozsvári Történeti Intézetében, és a filozófusból történésszé váló fiatalembert két olyan témával bízták meg, amelyek egész életében elkísérték.

A marosvásárhelyi református kollégium könyvtárában őrzött Bolyai-hagyaték rendezése volt az egyik, ebből nőtt ki aztán a *Bolyai János vallomásai* című, négy kiadást megért kötete, majd az *Apa és fiú. Bolyai-tanulmányok* c. könyve 1978-ban és a *Bolyai János marosvásárhelyi kéziratai* I. c., 2003-ban megjelent forrásközlése. Másik intézeti témája, az 1848-as forradalom és szabadságharc erdélyi forrásainak feltárása, ebből több tanulmány és könyvrészlet született, 1990 után pedig külön kötet is a korábbiakból kimaradt iratokból (*Documenta neglecta*).

Intézeti munkái mellett behatóan foglalkozott a 17–19. századi magyar múlt neves alkotó személyiségeivel Apácaitól és Bod Pétertől kezdve Bölöni Farkas Sándorig vagy Kemény Zsigmondig. A Kriterion Kiadó tette lehetővé művelődéstörténeti dolgozatainak kötetekben való megjelenését (*A helyzettudat változásai, Sorsformáló értelem, Őrszavak*), e tanulmányok áttekintik az erdélyi magyar művelődés múltjának alakulását, a nyugati szellemi központokkal való kapcsolattartás nehézségeit. Szülőföldjén tett művelődéstörténeti barangolásait *Murokország* címen tette közzé.

Benkő Samu fölismerete a a szinte tudományszervező intézetként is működő Kriterion Könyvkiadó kivételes jelentőségét, szívesen vállalt szerkesztői munkát,

szinte három évtizedig vett részt a nevezetes Téka sorozat szerkesztőbizottságában. Ugyancsak a Kriterionnak köszönhető *A legszebb élet...*, a Kós Károllyal folytatott életinterjújának megjelentetése nagyon igényes, az építészhez-grafikushoz méltó nyomdai kivitelezésben. Akárcsak a Bolyaiak, „a kajlabajszú Kós” személyisége is visszatérő témája lett, a polihisztor építészmérnök életrajzát, majd Konstantinápolyból a feleségéhez írott leveleit is közzétette.

Benkő Samu nyolcvanadik születésnapjának tiszteletére kiadott emlékkönyv végén olvasható addigi életművének bibliográfiája, eszerint alkotó pályája során szinte negyedfélszáz könyvet, tanulmányt, cikket, értékelő könyvismertetést közölt.

Életművének visszatekintő méltatásakor a nyomtatásban kézbe vehető munkák mellett legalább akkora súllyal esik latba az a kitartó szervező munka, amelyet az 1989 karácsonyán bekövetkezett politikai változások tettek lehetővé. A politikai szervezkedésbe épp csak besegített, energiáit az Erdélyi Múzeum-Egyesület újjáélesztésére fordította. Jakó Zsigmond lett az újjászerveződő EME első elnöke, mellette az alelnöki tisztséget viselte, és nagy gondot fordított az *Erdélyi Múzeum* folyóirat és az *Erdélyi Tudományos Füzetek* könyvsorozat újraindítására, az előbbinek a szerkesztését is vállalta egy ideig. Később két cikluson keresztül viselte az elnöki tisztséget, elősegítette a szakosztályi munkákat, és egy nyelvész munkatárssal elindult az EME Kutatóintézetének kezdeményezése is. Oroszlánrészt vállalt az Egyesület magyarországi kapcsolatainak megerősítésében, elsősorban a Magyar Tudományos Akadémia elnökségével és kutatóintézeteivel való együttműködésben.

Ahogy az egykori építők és jókedvű adakozók emlékét századokig őrzi a Magyar utcai kéttornyú istenháza, úgy Benkő Samu tudományos életművét, áldozatkész szervezőmunkáját az ókori poétával szólva ércnél maradandóbban tartják emlékezetben folyamatosan idézett könyvei és az állandóan megújuló Erdélyi Múzeum-Egyesület.

Legyen Néki könnyű a házsongárdi hant!

Sipos Gábor